

Høringsuttalelse fra Bardu kommune - Søknad om tillatelse til nedlegging av dam Stillelva i Bardu kommune, Troms fylke

Bardu kommune takker for invitasjonen fra NVE til å avgi høringssvar i forbindelse med søknad om tillatelse til nedlegging av dam i Stillelva.

Hvis nedlegging av et vassdragsanlegg kan føre til påtakelig skade eller ulempe for allmenne interesser, kreves det ifølge vannressursloven § 41, konsesjon. Vassdragsmyndighetene kan gi konsesjon om ikke særlige grunner taler imot. Bardu kommune mener at det er en rekke grunner som taler mot å gi denne konsesjonen.

Konsekvensutredning:

Det ble kun gjennomført en forenklet konsekvensutredning av terrestrisk og akvatisk mangfold til tross for at Bardu kommune ønsket en full konsekvensutredning som beskriver en samlet og fullstendig vurdering av tiltaket. Den forenklede konsekvensutredningen kartlegging av biologiske arter har i hovedsak benyttet data fra Naturbase, og baserer seg i liten grad på registreringer i felt over en periode. Dette bidrar til usikkerhet knyttet til utredningens faglige vurderinger, i forhold til hva som ville vært tilfelle ved en fullstendig konsekvensutredning.

Forsvarsbygg presenterte en tiltaksplan i januar 2022 med fem alternativer, der alternativ 3 var: «Redusert damhøyde eller fjerning av dammen samt etablering av en ny terskel nedstrøm for å beholde dagens vannstand». Dette alternativet er utelatt i forenklet konsekvensutredning, som riktignok også omfatter fem alternativer, men foruten null-alternativet vil alle de fire andre alternativene redusere vanndekt areal fra dagens situasjon med 46 % fra Toftakervatnet og ned til dagens dam. På folkemøtet 18.06.2025 svarte ikke Forsvarsbygg på spørsmålet om hvorfor alternativ 3 var utelatt fra konsekvensutredningen, og hvem som besluttet at dette alternativet, som ville ha minst miljøfaglige ulemper, ble fjernet.

Både Forsvarsbygg og NVE har lagt til grunn at berørt vannspeil er ca 38 dekar. I brev fra NVE datert 07.01.2022 fremgår følgende: «Dam Stillelva demmer i dag opp et vannspeil på ca. 38 mål over en elvestrekning på 600 m, som etter fjerning av dammen i stor grad kan bli tørrlagt.» I Swecos hydrologinotat fra 2024 beregnes arealet derimot til henholdsvis 52,1 dekar ved alminnelig lavvannføring og 56 dekar ved normalvannføring, og vannspeilets areal vil reduseres med henholdsvis 54 % ved lavvannføring og 46 % ved normalvannføring. Lengden på den berørte elvestrekningen som Forsvarsbygg og NVE har anslått til 600 m er i realiteten 950 m langs elvestrengen.

Naturmangfold og vannmiljø:

I tidligere korrespondanse med Forsvarsbygg og NVE har kommunen stilt seg positiv til rivning av dam i Storbekken, men har hele tiden vært negativ til rivning av damanlegget i Stillelva. En fjerning av dammen i Stillelva har stor betydning for vannstanden i Stillelva, og vil medføre betydelig miljømessige, landskapsmessige og estetiske konsekvenser på et areal tilsvarende fire fotballbaner. Det vil her være snakk om et større restaureringsarbeid som det vil være svært vanskelig å beregne både omfanget og kostnaden av. Tørrlegging av et slikt dam-areal og har negativ betydning for vanntilknyttede arter, særlig fugl og bunndyr, men også en del plantearter. Ifølge søknaden er det minst 20 rødlistearter i influensområdet, og

kommunen ser dette som et svært inngripende tiltak i og svekkelse av naturmangfoldet i et sentrumsnært område. Den forenklete konsekvensutredningen beskriver i liten grad tiltak knyttet til revegetering av det store området som vil bli tørrlagt som følge av en rivning av dammen.

Kulturminnehensyn:

Både NVE og Forsvarsbygg har i flere dokumenter anslått at damanlegget ble etablert i 1939, noe som er feil, og påpekes her som en mangel i kunnskapsgrunnlaget. Forsvarets tidligere vannforsyning ble etablert med utgangspunkt i eksisterende damanlegg som var knyttet til forskjellige typer sagbruk med flere eiere. Damanlegget ble etablert i forbindelse med at det ble bygd en oppgangssag og møllebruk med dam i 1838 i et samarbeid mellom gårdene Setermoen, Kirkemoen, Høiden, Jevningen, Moen, Rydningen, Steien og Foshaug, altså samtlige gårdsbruk innenfor en radius på 10 km fra anlegget. Setermoen Søndre bygde senere en sirkelsag rett i overkant av oppgangssaga etter deling av gården i 1866. Husmannsplassen Saga lå like ved damanlegget, og beboerne der hadde sitt pliktarbeid på sagbruket. Forsvaret kjøpte denne delen av gården i 1905 og etablerte etter hvert vannverk til Setermoen leir med utgangspunkt i samme dam. Anlegget og naturmiljøet rundt anlegget har derfor stor kulturhistorisk verdi for Bardu, og gjenspeiler hele det kulturhistoriske rasjonale for koloniseringen og den faste bosettingen i indre Troms på slutten av 1700-tallet, nemlig utnyttelse av de store skogressursene i dalførene. Dagens vannspeil i Stillelva har vært uforandret siden 1838, altså over 100 år tidligere enn det NVE og Forsvarsbygg har lagt til grunn for både søknad og saksbehandling.

Ifølge kulturminneloven § 15 kan departementet frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk verdi, og kommunestyret kjenner til at det er anmodet om å starte en fredningsprosess knyttet til damanlegget i Stillelva både til kulturminnemyndighet Sametinget og til regional kulturminnemyndighet Troms fylkeskommune. Søknaden om rivning er ikke på noe tidspunkt saksbehandlet eller vurdert i forhold til kulturminneloven, noe som kommunestyret vil påpeke som saksbehandlingsfeil.

Slamproblematikk:

Ved fjerning av damanlegget vil vannspeilet, ifølge Swecos hydrologinotat, reduseres med 54 ved lavvannføring og 46 % ved normalvannføring. Dette vil etterlate et slam-område på 28,1 og 26,1 dekar. Et forsiktig estimat på 30 cm slamdybde vil gi en samlet slam-mengde på over 8000 m³, tilsvarende over 10.000 tonn med slam. Forsvarsbygg uttalte på folkemøtet i Bardu 18.06.2025 at de tar sikte på å kjøre ut slammet. Ved fjerning av dammen i Storbekken gjorde Forsvarsbygg en beregning av hvor mye slam som var i magasinet, og dette slammet ble kjørt ut. Magasinet i Storbekken var på kun 2 dekar, men til tross for dette ble det kjørt ut store mengder slam og i tillegg ble bekkeløpet fylt med slam som skapte problemer for beboerne. Forsvarsbygg meddelte på folkemøtet at de feilberegnet slam-mengdene i Storbekken, og konsekvensutredningen viser ingen dokumentasjon på hvor mye slam som befinner seg i Stillelva, og tiltaksplanen beskriver ikke problematikken. Seterelva nedenfor dammen er en svært viktig gyte-elv for ørret og røye i Barduvassdraget. Hvis det oppstår en slam-problematikk i Seterelva, vil dette gi svært alvorlige konsekvenser for fiskebestanden i vassdraget. Bardu kommune mener at risiko for slam i Seterelva ikke er tilstrekkelig konsekvensutredet.

Hensynet til friluftsliv:

Kartlegging av viktige friluftsområder ble gjennomført i Bardu kommune i 2014, og på Setermoen er det tre mindre områder som er kategorisert som et svært viktig friluftsområde, og Stillelva inngår i ett av disse. Det er spesielt viktig bevare lett tilgjengelige friluftsområder som er egnet for personer med funksjonsnedsettelse, og det er få områder som er tilrettelagt for denne gruppen. Badeplassen og fiskemulighetene ved Stillelva er i denne sammenhengen åpenbart svært viktig for friluftslivet i nærmiljøet. Bardu kommune ber derfor om at det tas hensyn til kommunens ønske om å bevare dette svært viktige friluftsområdet for kommende generasjoner. Søknaden og saksbehandlingen er ikke vurdert etter friluftsløven, noe som er en svakhet for en samlet samfunnsmessig konsekvensvurdering av tiltaket.

Forsvarets operative behov:

Det går ikke fram hverken av søknad eller saksbehandling hvorvidt Forsvaret, eller våre allierte som trener og øver i området, har operative behov for at dagens naturmiljø og vannspeil opprettholdes. Forsvaret har gjennom hele sin tilstedeværelse benyttet Stillelva som øvingsarena gjennom en rekke øvingsaktiviteter både i selve elva og i tilknytning til elva. Bardu kommune stiller derfor spørsmål om det er foretatt noen kartlegging av Forsvarets og våre alliertes behov for å beholde dagens vannspeil i operativ sammenheng.

Konklusjon:

Etter en helhetlig samfunnsmessig vurdering av tiltaket knyttet sivil og militær bruk, kulturhistorisk verdi, naturmangfold og verdi i forhold til friluftsliv, motsetter Bardu kommune seg rivningen av dammen i Stillelva. Bardu kommune ber derfor NVE om å avvise Forsvarsbyggs søknad om å legge ned dammen Stillelva på Setermoen i Bardu kommune, samt pålegge Forsvarsbygg å gjennomføre en rehabilitering av dammen for å kunne ivareta kravene i damsikkerhetsforskriften. Om vassdragsmyndighetene likevel kommer til at damanlegget kan fjernes, ber vi om at terskel etableres ved dagens dam slik at dagens vannspeil kan opprettholdes som skissert i Forsvarsbyggs tiltaksplan, alternativ 3.